

РЕАЛІЗАЦІЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ У ПІДРУЧНИКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЗАСОБАМИ МЕДІАОСВІТНІХ РЕСУРСІВ

Гоголь Н. В.

ВСТУП

Вивчення української літератури у старшій школі спрямовано на розвиток загальної освіченості учнів, ознайомлення їх із найвизначнішими взірцями української народної творчості та художньої літератури. Важливо навчити старшокласників сприймати літературу як мистецтво слова, формувати у них усвідомлене ставлення до читання, розвивати художній смак, креативність, творче мислення, естетичні почуття, емоційно-ціннісне ставлення до сприйнятого і до навколишньої дійсності. Формуванню в учнів цих якостей на уроках української літератури сприятимуть методично продумано використані вчителем медіатехнології.

В умовах сучасного інформаційного простору інтенсифікація навчального процесу передбачає розроблення і впровадження таких засобів, форм і методів навчання, що зменшують непродуктивні витрати праці і часу, прискорюють темп і забезпечують якість навчання. У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти в освітній галузі «Мови і літератури» акцентовано на доцільності вироблення в учнів старшої школи вмінь «орієнтуватися у різноманітній інформації українською та іншими мовами, у світі класичної і масової літератури, користуватися сучасними інформаційними комунікаціями (Інтернетом, системою дистанційного навчання тощо), провадити пошуково-дослідницьку діяльність (знаходити, сприймати, аналізувати, оцінювати, систематизувати, зіставляти різноманітні факти та відомості), застосовувати на практиці здобуті у процесі вивчення мови і літератури знання, набуті вміння та навички»¹.

¹ Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Постанова КМУ № 1392 від 23.11.2011 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.08.2022 р.)

Аналіз досвіду роботи творчих провідних учених-методистів, учителів-словесників засвідчує, що одним із шляхів підвищення якості шкільної літературної освіти є використання сучасних видів наочності². Так, учена-методист С. Жила наголошує, що «...гострої актуальності набула проблема комплексного застосування технічних, аудіовізуальних засобів навчання, творів суміжних мистецтв у практиці вивчення літератури <...> Технічні засоби навчання відкривають необмежені можливості для проведення уроків літератури і позакласних занять на високому рівні. З метою ефективного їх залучення важливо не стільки мати різноманітні посібники, скільки раціонально їх використовувати в системі занять з літератури»³.

Наразі використання сучасних медіаосвітніх ресурсів на уроках літератури сприятиме реалізації освітніх завдань, спрямованих на отримання учнями знань про специфіку літератури як виду мистецтва, розвиток умінь та емоційно-ціннісного ставлення до літературного твору у культурологічному контексті, формування творчих здібностей старшокласників, виховання у них культури спілкування з творами суміжних видів мистецтв, відтворених як у друкованих формах комунікації, такі і засобами медіатехнологій.

1. Проблема використання медіаосвітніх ресурсів у науково-методичних працях учених

В аспекті нашого дослідження визначальним є реалізація освітніх завдань, спрямованих на формування в учнів знань про специфіку літератури як виду мистецтва, розвиток умінь і навичок сприймати, аналізувати та інтерпретувати літературний твір у культурологічному контексті, взаємозв'язку з іншими видами мистецтва, розвиток читацької культури учнів, розкриття їхніх творчих здібностей, формування досвіду культури діалогу з творами мистецтва. Окреслені завдання суголосні з критеріями визначення рівня медіакультури особистості, що передбачають формування здатності адекватно сприймати, компетентно аналізувати, інтерпретувати, вміло оцінювати й використовувати друковані

² Жила С. О. Теорія і практика вивчення української літератури у взаємозв'язках із різними видами мистецтв у старших класах загальноосвітньої школи: монографія. Чернігів: РВК «Деснянська правда», 2004. 360 с.

³ Наукові основи методики літератури: навчально-методичний посібник / За ред. доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента АПН України Н. Й. Волошиної. Київ: Ленвіт, 2002. 344 с., с. 179.

форми комунікації, кіно, радіо– та телепрограм, Інтернет, а також створювати власні медіатексти.

Проблемі культурологічного підходу в освіті присвячені праці І. Балхарової, М. Бастуна, Є. Бондаревської, В. Гури, І. Зязюна, І. Колмолгорової, А. Погодіної, О. Рудницької, В. Сластьоніна, Г. Тарасенко, О. Тюрдьо, Є. Фортунатової та інших.

У методиці навчання української літератури проблема культурологічного підходу до вивчення літератури розглядається у працях Т. Бабійчук (використання медіаосвіти на уроках української мови і літератури у педагогічному коледжі), В. Братко (культурологічний принцип вивчення української літератури в основній школі), Н. Волошиної (естетичне виховання учнів засобами взаємодії мистецтв), В. Гладишева (культурологічний контекст аналізу художнього твору), С. Жили (міжмистецькі зв'язки у процесі навчання української літератури), С. Молочко (формування в учнів компетентності «Обізнаність та самовираження у сфері культури» у процесі вивчення української літератури), Л. Неживої (синергетичний підхід до вивчення української літератури), Л. Овдійчук (формування естетичних почуттів старшокласників на основі взаємодії мистецтв на уроках української літератури), В. Пустохіної (формування культурологічної компетентності старшокласників у процесі вивчення української літератури), Г. Токмань (діалогічне прочитання художніх творів із екзистенціальною філософією), З. Шевченко (література як складник художньої культури), В. Шуляра (культурологічні та літературознавчі складники сучасного уроку української літератури), Т. Яценко (вивчення української літератури в мистецькому контексті) та інших.

Питання використання аудіовізуальних засобів в освітньому середовищі у різні роки було предметом наукових розвідок Т. Бабійчук, Т. і Ф. Бугайків, В. Вербицької, В. Волинського, Н. Волошиної, С. Жили, Н. Коржупової, Л. Кулінської, С. Мельничука, Г. Онкович, Є. Пасічника, Л. Погрібної, Л. Чашка та інших.

В педагогіці проблема використання матеріалів засобів масового інформування та впливу медіа на суспільство досліджено у наукових працях Є. Міллера, Г. Онкович, В. Різуна, Н. Саєнко, В. Усатої, О. Федорова та ін. Різні питання медіатехнологій і медіаосвіти розглянуті в наукових розвідках Л. Баженової, Е. Бондаренко, Б. Гершунського, В. Грошева та ін. Дослідження останніх років в галузі медіакультури присвячені інтегрованій медіаосвіті (С. Гудиліна, Т. Жарковська, О. Журін, Л. Зазнобіна, Г. Новикова,

К. Тихомирова, І. Фомічова), аудіовізуальній медіаосвіті (О. Баранов, О. Бондаренко, А. Бурнашев, К. Грибанова), розробленні науково-методичних засад організації роботи з технічними засобами навчання (В. Биков, М. Духовна, В. Єгоров, М. Жабський, Л. Прессман). Специфіка медіатехнологій, їхні ключові аспекти, висвітлення актуальних проблем медіакультури, медіаосвіти, медіа педагогіки та медіа психології представлено в роботах О. Боришпольця, Л. Найдьонової, О. Голубевої, О. Волошенюка, В. Іванова, І. Фатєєва, О. Федорова та інших дослідників.

На думку українських дослідників⁴ інформаційна культура як один із найважливіших і багатогранних чинників загальної культури людства є сукупністю усіх видів інформаційно-комунікаційної діяльності людини й суспільства, що забезпечує здатність особистості орієнтуватися в потоці медіаінформації, а також сприймати ті чи інші явища, події, факти, орієнтуючись на власні інформаційні потреби.

У гуманітарній галузі проблемі використання мультимедіа на уроках літератури присвячені науково-методичні праці О. Авраменка, Т. Бабійчук, О. Бігич, Г. Бійчук, С. Васюти, О. Закревської, О. Ісаєвої, О. Куцевол, В. Оліфіренко, О. Семенов, Г. Токмань, А. Уліщенко, В. Уліщенко, В. Шуляра, Т. Яценко та інших дослідників. Так, українська вчена Т. Яценко, указуючи на важливість інформаційного оновлення та комунікаційної перебудови предметної методики як у змістовому, так і у формальному аспектах, наголошує на тому, що «інформаційно-комунікаційні технології надають педагогічному процесу широкі можливості оптимізації, визначають нові якості його змісту та впровадження інноваційних методів навчання, орієнтованих на підвищення освітніх результатів»⁵. Відтак у методиці навчання української літератури медіаосвітні ресурси визначаються не тільки розумінням їх як джерела знань або наочного посібника, вони виступають дієвим засобом для забезпечення нових форм комунікативної активності учнів-читачів, у результаті застосування яких змінюються процеси

⁴ Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід: Навчальний посібник / О. Т. Баришполець, О. Є. Голубева, Л. А. Найдьонова, Г. В. Мироненко, В. В. Різун та ін. За заг. ред. Л. А. Найдьонової, О. Т. Баришпольця. Київ: Міленіум, 2009. 440 с.

⁵ Яценко Т. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2016. 360 с., с. 263.

опанування навчального матеріалу, підвищується результативність виконання школярами навчальних завдань.

У своїй сукупності наукові й навчально-методичні праці дослідників цілісно представляють шляхи реалізації означеної проблеми. Водночас подальшого ґрунтовного розгляду потребує актуальна проблема реалізації культурологічного підходу у шкільних підручниках української літератури засобами медіатехнологій. Метою нашого дослідження є розкриття дидактико-методичного потенціалу підручників української літератури для 10 класу (рівень стандарту, 2018) як дієвого чинника реалізації культурологічного підходу у сучасній шкільній літературній освіті засобами медіаосвітніх ресурсів.

Тенденції сучасного суспільного розвитку інформаційного суспільства визначають основні напрями перетворень у різних сферах діяльності. Більшість перетворень певним чином пов'язані з медіасередовищем, упровадженням інформаційних і комунікаційних технологій в освіті. Медіаосвіта є частиною освітнього процесу, вона спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку юної особистості до ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (електронні видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно-опосередковане спілкування, Інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

Нині медіакультуру в освітньому процесі варто розглядати як складник інформаційної культури, компонент творчої діяльності, що сприяє розвитку культури спілкування з медіа, комунікативних здібностей, критичного мислення, вміння повноцінно сприймати та інтерпретувати медіадискурс⁶. Формування світоглядних, засадничих моментів сприйняття підростаючою особистістю навколишнього світу відбувається через сферу медіакультури. У традиційному розумінні медіакультуру визначають як галузь культури, пов'язану з трансляцією динамічних образів, що мають широке поширення завдяки сучасним технічним засобам запису і відтворення зображення і звуку (кіно, телебачення, відео, системи мультимедіа).

На думку Н. Кирилової, «медіакультуру можна визначити як сукупність інформаційно-комунікативних засобів, матеріальних та інтелектуальних цінностей вироблених людством у процесі культурно-історичного розвитку, які сприяють формуванню

⁶ Бабійчук Т. В. Сучасна медіаосвіта: відеофрагменти художніх творів на заняттях української мови та літератури в педагогічному коледжі: науково-методичний посібник. Житомир: Видавець О. О. Євенок, 2017. 372 с.

суспільної свідомості та соціалізації особистості»⁷. За визначенням Т. Барішпольця медіакультура трактується як особливий різновид культури, що зародився з появою мас-медіа і розвивається разом з їх розвитком; складова частина інформаційної і загальної культури суспільства й особистості⁸.

Впровадження медіаосвіти у систему шкільної літературної освіти передбачає формування медіакультури особистості. Медіаосвіта поєднує сферу медійної та освітньої діяльності, формує культуру сприймання та раціонально-критичної оцінки медійних повідомлень, розкриває перед особистістю можливість творчого самовизначення за допомогою медіа.

Медіаосвіта, яка є «частиною освітнього процесу, спрямованою на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної й ефективної взаємодії із сучасною системою медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, Інтернет, мережні сервіси і технології, мобільна телефонія тощо) медіа»⁹. Отже, медіаосвіта сприяє збагаченню підростаючої особистості різним культурним досвідом за допомогою споживання медіаповідомлень усіх типів (тексту, аудіо, зображень, рухомих зображень).

Відтак використання на уроках літератури досконалих зразків класичного мистецтва за допомогою застосування сучасних технічних засобів навчання спрямовано на те, щоб допомагати учневі адекватно сприймати, компетентно аналізувати, інтерпретувати, вміло оцінювати й використовувати друковані форми комунікації, кіно, радіо– та телепрограми, Інтернет, орієнтуватися в інформаційному середовищі, обмінюватися інформацією з електронних ресурсів із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, а також створювати власні медіатексти¹⁰.

⁷ Кириллова Н. Б. Медіакультура: от модерна к постмодерну; 2-е изд. перераб. и доп. Москва : Академический Проект, 2006. 448 с., С. 8.

⁸ Барішпольець О. Т. Український словник медіакультури; НАПН України. Київ : Міленіум, 2014. 196 с.

⁹ Концепція впровадження медіа-освіти в Україні / схвалено постановою Президії Національної академії педагогічних наук України 20 травня 2010 року, протокол № 1–7/6–150. URL: <http://mediaosvita.org.ua/2013/11/18/kontseptsiia-vprovadzhenia-mediaosvity-v-ukraini/> (дата звернення: 20.08.2022).

¹⁰ Гоголь Н. В. Культурологічний підхід у змісті шкільної літературної освіти (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): монографія / за наук. ред. д-ра пед. наук Т. О. Яценко. Суми: ФОП Цьома С. П., 2021. 482 с., С. 470.

2. Реалізація культурологічного підходу засобами медіаосвітніх ресурсів у сучасних підручниках української літератури

Відповідно до завдань Нової української школи нині поширюється практика інтеграції медіаосвітніх елементів у навчальні програми та підручники з різних предметів. Мистецький контекст програми «Українська література: 10–11 класи. Рівень стандарту, академічний рівень» збагачена кращими зразками мистецьких традицій української та світової культури, що допомагають формувати, збагачувати внутрішній світ молодої людини, позитивно впливати на її свідомість, естетичні цінності, розвивати творчі здібності, естетичні смаки, підвищувати рівень культурної освіченості юної особистості¹¹. У програмі на основі формування в учнів ключової компетентності «Обізнаність та самовираження у сфері культури» передбачено послідовну реалізацію культурологічного підходу в шкільному літературному навчанні.

У мистецькому контексті чинних підручників української літератури для старшої школи запропоновано різні образотворчості, які суттєво доповнюють сприйняття учнями поданого інформативного матеріалу, систематизують їхні уявлення про особливості розкриття тем та образів у різних видах мистецтва, ілюструють розвиток культури на основі синергії мистецтв. Варто відмітити, що запропоновані в сучасних підручниках теоретичні матеріали репрезентуються не як остаточні твердження про мистецтво слова та суміжні образотворчості, а завдяки використанню медіаосвітніх ресурсів спонукають учнів до самостійної інтерпретації художніх творів, осмислення й переосмислення схожих тем та образів у різних видах мистецтва, висловлення власних думок і оцінних суджень. Відтак, завдяки використанню на уроках української літератури медіаосвітніх технологій навчання старшокласники мають можливість ознайомитись із прикладами відмінних потрактувань мистецьких творів, неоднозначних оцінок, полярних думок письменників, літературознавців, мистецтвознавців про культурні періоди та твори різних видів мистецтва; сприйняти зразки мистецьких інтерпретацій, що представлені в суміжних образотворчостях; проаналізувати, критично осмислити і створити власні медіатексти.

¹¹ Українська література: 10–11 класи. Рівень стандарту, академічний рівень (зі змінами, затвердженими наказом МОН від 14.07.2016 № 826) / URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 24.08.2022). С. 149.

Необхідно відзначити, що реалізація культурологічного підходу до вивчення художніх творів на основі застосування медіаосвітніх ресурсів прослідковується в методичному апараті, ілюстративному матеріалі чинних підручників і розвиває в учнів уміння користуватися сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями для здобуття нових знань, формує здатність взаємодіяти з численними медіаосвітніми джерелами інформації, аналізувати отримані відомості, оцінювати їхню достовірність і використовувати в розв'язанні власних життєвих завдань. Так, у підручнику «Українська література: рівень стандарту. 10 клас» (авторський колектив – А. Фасоля, Т. Яценко, В. Уліщенко, Г. Бійчук, В. Тименко)¹² розвитку у старшокласників програмової компетентності «Обізнаність і самовираження у сфері культури» сприяють змістове наповнення рубрики «Культурно-мистецький контекст» і система запитань та завдань до неї, що формує в учнів усвідомлення української художньої літератури як невід'ємної частини світового мистецтва. Матеріали рубрики втілюють культурологічний принцип на уроках української літератури, засобами медіаосвітніх ресурсів презентують висвітлення міжмистецьких та міжпредметних паралелей як складника національної культури.

Вважаємо за потрібне наголосити на тому, що авторами підручника враховано те, що сучасне медіамистецтво, маючи власні методи і логіку репрезентації, не тільки створює візуальний образ, а й презентує нову мову. Авторами навчальної книги доречно акцентовано на важливості застосування кіномистецтва під час вивчення життєпису митців та використання означеного виду мистецтва під час проведення роботи над текстом художнього твору на уроках української літератури. Так, учням запропоновано переглянути документальні фільми, у яких відтворено окремі історії із життя письменників (наприклад, історія кохання акторів М. Заньковецької та М. Садовського (фільм студії «Віател» «Гра долі. Обоєлюбана»), художні та художньо-документальні стрічки («Украдене щастя», режисер А. Дончик; «Золотий засів», «Тіні забутих предків», режисер С. Параджанов; «Момент» за новелою В. Винниченка, режисер О. Тесленко; «Чорна Пантера і Білий Ведмідь», режисер О. Бійма; «Лісова пісня. Мавка», режисер Ю. Ілленко; «Іду до тебе», режисер М. Машенко). Перегляд

¹² Українська література. Рівень стандарту: підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / А. М. Фасоля, Т. О. Яценко, В. В. Уліщенко, Г. Л. Бійчук, В. М. Тименко. Київ: Педагогічна думка, 2018. 192 с.

кінострічок і документальних фільмів рекомендовано у завданнях творчо-пошукового характеру, що орієнтовані на формування умінь працювати у різних пошукових системах для отримання необхідної інформації, грамотно спілкуватися у мережі Інтернет, дотримуватися етичних норм у віртуальному просторі тощо. Наприклад, «Знайдіть в енциклопедії, або на тематичних сайтах інформацію, фото– та відеоматеріали, що стосуються екранізації творів Нечуя-Левицького. Перегляньте фрагмент фільму «Кайдашева сім'я». Напишіть постер»; «Укладіть перелік фільмів, представлених на каналі YouTube, про історію розвитку українського театру. Оприлюдніть його з власними коментарями у соціальних мережах»¹³. Вважаємо, що такі завдання сприяють формуванню у старшокласників критичного ставлення до медійної продукції, що супроводжується власними оцінками, судженнями, коментарями.

Варто наголосити, що у підручнику презентовано завдання і запитання, що спрямовані на формування в учнів інформаційно-цифрової компетентності, що досягається під час використання ІКТ за допомогою сучасних видів мистецтв: комп'ютерної графіки, електронної музики, WEB-дизайну тощо. Наприклад, «Проаналізуйте сюжетно-композиційні елементи новели І. Франка «Сойчине крило». Створіть SMART-малюнок». Такі завдання, на нашу думку, спонукають учнів дізнаватися про нові види синтетичних мистецтв, втілювати свої уявлення у власні творчі проекти. Прикметно, що самостійна навчальна діяльність десятикласників засобами ресурсів Інтернет-мережі передбачає індивідуальний підхід до навчання літератури, оскільки кожен учень може звернутися до Інтернет-ресурсів із урахуванням власних потреб і запитів.

Необхідно підкреслити, що діалог мистецтв фактично існує в літературному творі, художній палітрі письменника, тому важливо навчити учнів сприймати художній твір і в якості читача, і в якості глядача чи слухача, не втрачаючи логічного зв'язку у сюжетно-композиційній побудові твору з авторським задумом та ідеєю. У рубриці «Культурно-мистецькі аналогії» прослідковується культурологічний підхід до презентації інформативного матеріалу про письменника, його уподобання у контексті виучуваного твору. Наприклад, під час аналізу новели О. Кобилянської «Impromptu phantasia» учні дізнаються про улюбленого композитора

¹³ Українська література. Рівень стандарту: підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / А. М. Фасоля, Т. О. Яценко, В. В. Уліщенко, Г. Л. Бійчук, В. М. Тименко. Київ: Педагогічна думка, 2018. 192 с., С. 19, 41.

письменниці Ф. Шопена, визначають спорідненість творів письменниці та польського композитора, ознайомлюються з окремими музичними термінами, історією їх виникнення та поширення (музичні експромти Ф. Шопена, Ф. Шуберта), значення музики у житті і творчості О. Кобилянської¹⁴.

Цікавим і пізнавальним, на наш погляд, є поданий у підручнику фактичний матеріал про багатогранні мистецькі таланти українських письменників, наприклад, про музичні уподобання О. Кобилянської, малярські роботи В. Винниченка («Портрет дружини», «Дівчина з квітами»), захоплення театром і музикою Лесі Українки тощо. Така інформація сприяє збагаченню уявлень старшокласників про світ мистецтва та роль митця у культурному середовищі суспільства.

Привертає увагу те, що музичне мистецтво аналізованого підручника репрезентовано творами корифеїв української та світової музики (М. Лисенко «Ноктюрн»; Ф. Шопен «Valse melancolique», «Phantaisie impromptu» та ін.), сучасних композиторів (М. Скорик, опера «Мойсей»), художніх колективів і сучасних виконавців. Автори підручника рекомендують учням послухати пісні на слова українських поетів: «Стояла я і слухала весну» (музика К. Стеценка); «Не дивись на місяць весною» (музика М. Лисенка); «Айстри», «Хтось близький мені приснився...» у виконанні М. Бурмаки; «Чари ночі» у виконанні Д. Гнатюка або Н. Матвієнко; фонозаписи творів М. Лисенка, К. Стеценка, Я. Степового та інших композиторів на вірші Олександра Олеся. Запропоновані музичні твори виразно передають суголосні мотиви та образи, відтворені митцями у різних видах мистецтва. Виконуючи завдання, старшокласники вчать відчувати, розуміти, зіставляти специфіку виражальних засобів у художніх творах та музиці. Автори підручника орієнтують учнів на сприймання художніх творів у безпосередній взаємодії з іншими видами мистецтва, що сприятиме розвитку обізнаності з сучасними мистецькими напрямками, вдосконаленню вмінь самостійно знаходити відповідну інформацію, обмінюватись досвідом, давати оцінку сприйнятому. Наведемо вдалий приклад із підручника: «Знайдіть інформацію про використання творів І. Франка у

¹⁴ Українська література. Рівень стандарту: підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / А. М. Фасоля, Т. О. Яценко, В. В. Уліщенко, Г. Л. Бійчук, В. М. Тименко. Київ: Педагогічна думка, 2018. 192 с., С. 108.

сучасному мистецтві (музика, графіка, театр). Напишіть свої коментарі»¹⁵.

Суголосні теми літературного та музичного мистецтва знайшли своє втілення у творах митців ХХ ст. Так, у рубриці «Культурно-мистецький контекст» старшокласники дізнаються про творчість українського художника О. Новаківського, «музикальність» його мистецьких шедеврів. Запропоновані завдання акцентують десятикласників подумати над тим, чому живопис художника асоціюється з музикою, порівняти, якими засобами передає ставлення до музики О. Новаківський у творах живопису та О. Кобилянська у своїх «музичних новелах». Ми переконані, що виконання учнями творчих завдань із використанням власних висловлювань щодо сприйнятого, створення словесних описів музичного твору, визначення художніх образів у літературному та музичному творі впливає на розвиток творчого мислення учнів, засвоєння гуманістичних цінностей, сприяє духовному зростанню.

Отже, медіакультура має вагомий потенціал щодо підвищення загального й літературного розвитку особистості, оскільки впливає на її інтелект, емоції, сприяє формуванню світогляду, творчого і критичного мислення. Аналіз означеного підручника дає підстави стверджувати, що у ньому представлено багатий високохудожній, методично функціональний медіаосвітній матеріал, що допомагає учням глибоко осмислити зміст художніх творів у контексті різних видів мистецтва. Вважаємо, що в науково-пізнавальному та художньо-естетичному матеріалі рубрики «Культурно-мистецький контекст» враховано специфіку художньої перцепції кожного виду мистецтва, а система запитань і завдань орієнтована на інтерпретацію учнями художніх творів із урахуванням міжмистецьких узагальнень.

Вважаємо за необхідне відмітити, що в підручнику вдало дібрано низку запитань і завдань, спрямованих на розвиток самостійної навчальної діяльності десятикласників засобами ресурсів Інтернет-мережі, запропоновано посилання на Інтернет-джерела, що сприятимуть розвитку креативних, дослідницьких здібностей та інтелекту учнів, активізації їхньої пізнавальної діяльності, диференціації та індивідуалізації процесу навчання літератури, орієнтації в інформаційному середовищі, формуванню вмінь обмінюватися інформацією з електронних ресурсів.

¹⁵ Українська література. Рівень стандарту: підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / А. М. Фасоля, Т. О. Яценко, В. В. Уліщенко, Г. Л. Бійчук, В. М. Тименко. Київ: Педагогічна думка, 2018. 192 с., С. 80.

У підручнику «Українська література. 10 клас» (автори – О. Авраменко, В. Пахаренко)¹⁶ у методичному апараті рекомендаційна рубрика «Мистецький контекст» як така окремо не виділяється, проте переважна більшість запитань і завдань, спрямованих на формування у старшокласників ключової компетентності «Обізнаність та самовираження у сфері культури», знаходить своє місце у рубриці «Творчо мислимо».

Вивчення життєпису митців та аналіз художніх творів на уроках української літератури відбувається у тісній взаємодії із кіномистецтвом. Перегляд кінострічок і документальних фільмів рекомендовано у завданнях творчо-пошукового характеру, що орієнтовані на формування умінь працювати у різних пошукових системах для отримання необхідної інформації, грамотно спілкуватися у мережі Інтернет, дотримуватися етичних норм у віртуальному просторі тощо. Водночас у старшокласників формується критичне ставлення до медійної продукції, що супроводжується власними оцінками, судженнями, коментарями.

Результатом взаємодії літератури і кіно є екранізація, яка сприймається як своєрідний переклад мови літератури мовою кіно. За своєю специфікою екранізація є особливим видом художньої творчості, який трансформує літературний сюжет відповідно до законів кіномистецтва. Такий процес візуалізації літератури утворює унікальний продукт інтермедіальності, що виникає у результаті взаємодії двох цілком різних за своєю сутністю мистецтв. Екранізація літературної класики, що текстואльно вивчається у школі, є новим видом мистецтва. На думку С. Жили, «у процесі «перекладу» з однієї знакової системи в іншу утворюється нова форма і зміст. Під час трансформації літературні образи змінюються на кінематографічні. Кожен такий творчий акт – це знаходження, або не знаходження естетичного еквівалента в царині іншого виду мистецтва»¹⁷.

Наголошуємо, що ознайомлення учнів із кіномистецтвом в аналізованому підручнику здійснюється на основі перегляду низки кінострічок, знятих за мотивами художніх творів українських письменників («Кайдашева сім'я», «Мартин Боруля», «Тіні забутих

¹⁶ Авраменко О. Українська література (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Грамота, 2018. 256 с.

¹⁷ Словесник має нагадувати досвідченого архітектора, який безпомилково визначає кожному мистецтву єдино належне для нього місце і роль. Ексклюзивне інтерв'ю доктора педагогічних наук Світлани Жили (Чернігів). *Всесвітня література та культура*. № 6. 2007, С. 10.

предків», «Кам'яний хрест», «Момент», «Лісова пісня» тощо). Перегляд художніх фільмів акцентує на подальшому виконанні учнями завдань, спрямованих на оцінювання майстерності екранізації режисерами художніх творів, втілення сценаристами авторської ідеї літературного твору, аналіз переконливості акторської гри, визначення відмінностей інтерпретацій між кіноверсіями та театральними постановками літературного твору тощо.

Запропоновані авторами підручника завдання, на наш погляд, зацікавлюють школярів, спонукають їх до вдумливого перегляду, аналізу засобів утілення авторського задуму у театрі та кіно (гра акторів, переконливість характерів, позасюжетні елементи тощо). Аналізуючи мистецькі твори, учні доходять висновку, що художні фільми та театральні постановки за літературними творами є цілком самостійними творчими актами, де їх автори втілюють пошук рівноцінних еквівалентів у царині кінематографічної та театральної образності.

Доречно, на наш погляд, у межах тематичних розділів для перегляду учням запропоновано низку документальних фільмів, які допоможуть краще пізнати епоху, у яку жили і творили українські письменники, дізнатися про їхнє особисте життя, простежити еволюцію розвитку таланту тощо. Так, десятикласникам пропонується переглянути документальні кінострічки «Громади і М. Драгоманов» (проект «Очима культури»), «Два світи Панаса Мирного», «Театр корифеїв», «Іван Франко», «Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Володимир Винниченко», «Не така, як усі», «Іду до тебе». На уважний та вдумливий перегляд документальних фільмів акцентують завдання на зразок: випишіть у хронологічній послідовності основні події життя письменника; розкажіть, через що батько М. Заньковецької змінив своє ставлення до театрального вибору доньки; як пов'язані з І. Франком П. Конашевич-Сагайдачний, Ю. Кульчицький, М. Драгоманов тощо.

Запитань і завдань, спрямованих на взаємозв'язок літератури і музики, у підручнику авторів О. Авраменка та В. Пахаренка не так багато. Відповідно до чинної програми¹⁸ старшокласники ознайомлюються із музичною спадщиною українських і зарубіжних композиторів. Діти прослуховують музичні твори Ф. Шопена, Л. ван Бетховена, М. Лисенка, С. Людкевича, Б. Лятошинського,

¹⁸ Українська література: 10–11 класи. Рівень стандарту, академічний рівень (зі змінами, затвердженими наказом МОН від 14.07.2016 № 826) / URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 24.08.2022).

готують презентації або повідомлення про українських композиторів тощо. Пропоновані завдання сприяють формуванню у дітей ключової компетентності обізнаності та самовираження у сфері культури, інформаційно-цифрової компетентності, якою визначається уміння учнів працювати у різних пошукових системах для отримання необхідної інформації, задовольняється пізнавальний інтерес в інформаційному середовищі.

Також у підручнику, на наш погляд, замало запитань і завдань такого характеру, над виконанням яких діти пізнавали би взаємовплив літератури і сучасного виконавського мистецтва. Авторами запропоновано прослухати лише окремі пісні, суголосні із творами українських письменників: Л. Лепкого на слова Б. Лепкого «Чуєш, брате мій» у виконанні В. Вермінського; Марії Бурмаки «Сонце на обрії». Пропоновані завдання сприяють розвитку естетичного смаку старшокласників, виробленню у них власної оцінки музичного твору на основі діалогу мистецтв.

Отже, проповані авторами підручника для розгляду мистецькі зразки різнобічно ознайомлюють старшокласників із багатогранною мистецькою спадщиною як українських, так і зарубіжних митців, формують уміння визначати роль і місце української культури в загальноєвропейському і світовому контекстах, читати художні твори, використовуючи досвід взаємодії з творами різних мистецтв, виховують відкритість до міжкультурної комунікації.

Цікаве вирішення, на наш погляд, щодо ознайомлення учнів із культурно-мистецькою спадщиною України та світу запропоновано у підручнику «Українська література. 10 клас» (автори – О. Борзенко, О. Лобусова)¹⁹. Ідея літературної освіти реалізовується на засадах діяльнісного, особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів засобами формування у старшокласників предметної (літературної) та ключових компетентностей. Засадничі ідеї вивчення української літератури у культурологічному контексті послідовно втілено у запитаннях і завданнях таких рубрик підручника: «Опрацьовуємо прочитане, виявляємо читацьку, літературну компетентності», «Запрошуємо до дискусії», «Ділимося думками і враженнями», «Виявляємо обізнаність у сфері культури» тощо. Прикметно, що підручник має інтернет-підтримку на сайті interactive.ranok.com.ua для користування електронними додатками.

На формування у дітей літературної компетентності та обізнаності у сфері культури орієнтовані запитання і завдання,

¹⁹ Борзенко О. І. Українська література (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. заг. серед. освіти. Харків : Вид-во «Ранок», 2018. 240 с.

пов'язані з попереднім переглядом та аналізом на уроці фільмів-спектаклів, театральних постановок, кінострічок за творами українських письменників. Так, у рубриці «Виявляємо обізнаність у сфері культури» автори підручника пропонують дітям переглянути кінострічки за мотивами художніх творів, комікси, фрагменти вистав, порівняти свої враження від літературних творів та їх втілення у синтетичні види мистецтва. Наведемо приклади з підручника: «Знайдіть у мережі Інтернет фільм Л. Осики «Камінний хрест», знятий на кіностудії імені О. Довженка у 1968 році. Перегляньте фільм та порівняйте свої враження від новели та її втілення в кіномистецтві»; «У мережі Інтернет знайдіть і перегляньте фрагмент вистави «Кайдашева сім'я» у постановці Національного академічного драматичного театру ім. І. Франка. Поміркуйте, які риси характеру відтворили актори»; «В одному з випусків телевізійного проекту «Великі українці» (2008) Святослав Вакарчук розповідає про І. Франка. Знайдіть у мережі Інтернет цей фільм. Поміркуйте, чим сучасного поета, музиканта приваблює постать письменника»²⁰ та інші. Ми переконані, що попередній перегляд учнями науково-пізнавальних програм, документальних фільмів, кінофільмів, театральних постановок, сприяє активізації їхньої роботи на уроці, спонукає до висловлення думок, обміну враженнями, сприяє формуванню власної оцінки сприйнятого.

Варто підкреслити, що художні, науково-пізнавальні, документальні матеріали, які розміщені в електронному додатку підручника і до якого апелюють окремі запитання і завдання, спрямовані на формування у старшокласників обізнаності у сфері культури та розвиток у них творчих здібностей. Наведемо, на наш погляд, вдалий приклад із підручника: «В електронному додатку до підручника розгляньте фрагменти коміксу Г. Пурей за мотивами повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я», поміркуйте над пропонованою художником-ілюстратором «історією» із життя Кайдашів, подумайте над власними ілюстраціями до художнього твору»²¹.

Необхідно зауважити, що назви рубрик відповідають компетентності та емоційно-ціннісному ставленню, що формуються у дітей. Так, наприклад, з метою формування у старшокласників літературної, інформаційно-цифрової компетентності та обізнаності

²⁰ Борзенко О. І. Українська література (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. заг. серед. освіти. Харків : Вид-во «Ранок», 2018. 240 с., С. 176, 18, 74.

²¹ Борзенко О. І. Українська література (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. заг. серед. освіти. Харків : Вид-во «Ранок», 2018. 240 с., С. 18.

у сфері культури авторами підручника запропоновано низку творчих завдань, спрямованих на роботу старшокласників у мережі Інтернет та електронному додатку до підручника, а саме: знаходження та опрацювання певної інформації, перегляд відео-лекцій, коміксів, створення власного творчого проекту, мультимедійної презентації, віртуальної екскурсії тощо. Наведемо окремі приклади з підручника: «В електронному додатку до підручника знайдіть і перегляньте відео-лекцію про роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Занотуйте основні тези, які доводить авторка лекції. З якими тезами ви погоджуєтесь?»; «Скориставшись матеріалами сайту музею І. Карпенка-Карого «Хутір Надія», підготуйте віртуальну екскурсію «Шляхами видатного драматурга»; «Знайдіть інформацію в мережі Інтернет про імпресіонізм в українському живописі. Підготуйте мультимедійну презентацію на тему «Вічні миттєвості краси»; «Знайдіть в Інтернеті інформацію про «Братство тарасівців». Поділіться цією інформацією з однокласниками в зручній для вас формі (повідомлення на уроці або в соціальних мережах, плакати, листівки)»²². Вважаємо, що такі завдання розвивають комунікативну компетентність школярів в умовах відкритого інформаційного спілкування, задовольняють їх пізнавальний інтерес у віртуальному інформаційному середовищі, формують уміння творчо підходити до використання та аналізу медійної інформації для створення власного медіапродукту.

Компетентнісна зорієнтованість навчального матеріалу підручника прослідковується у змісті художньо-публіцистичних нарисів, з яких діти дізнаються про розвиток культури у різні історичні періоди, внесок митців у культурний простір людської цивілізації, взаємозв'язок і взаємовплив між творами різних видів мистецтва тощо. Обізнаність у сфері культури тісно пов'язана із соціальною та громадянською компетентностями. У пропонуваніх авторами підручника завданнях акцентується на громадянській позиції митців, рисах їх характерів на основі аналізу спогадів, листів, мемуарів тощо. Знаходження і перегляд в Інтернеті запропонованих авторами підручника відео-лекцій, пісень у виконанні сучасних співаків, декламування художніх творів українських митців сприяє формуванню в учнів обізнаності у сфері культури, громадянської, соціальної, інформаційно-цифрової компетентностей.

На формування в учнів компетентності «Ініціативність, підприємливість та обізнаність у сфері культури» акцентовані запитання і завдання, у яких учні визначаються в особистісних

²² Там само. С. 51, 58, 127.

уподобаннях, презентують творчі ідеї, використовують комунікативні стратегії для формулювання власних пропозицій тощо. Наведемо один із прикладів: «Розгляньте ілюстрації до розділу підручника. Роботи якого художника зацікавили вас найбільше? Підготуйте повідомлення про вподобані вами картини. Поділіться цією інформацією зі своїми однокласниками та на своїй сторінці у соціальних мережах»²³. Ми переконані в тому, що використання подібних завдань на уроках літератури націлює учнів до усвідомлення ролі комунікативних умінь для успішного професійного зростання, спонукає до використання комунікативних стратегій для вирішення власних ідей та пропозицій.

У підручнику авторами подано низку запитань і завдань, спрямованих на усвідомлення дітьми нерозривного зв'язку між літературою і музикою. Пропоновані завдання, що уміщені до різних рубрик підручника, акцентують на зіставленні специфіки розкриття теми в літературі й музиці, спонукають юних особистостей до дискусії, налаштовують на прослуховування творів відомих композиторів, висловлення особистих вражень від сприйнятого, обмірковування, чому саме такий музичний твір привабив автора, героїв художніх творів тощо. Так, десятикласникам запропоновано прослухати улюблений письменником І. Нечуєм-Левицьким твір – «Appassionata» Л. ван Бетховена, знайти і прослухати його в Інтернеті, поділитися враженнями та подумати над тим, чим привабив письменника цей музичний шедевр, а також віднайти в Інтернеті та прослухати мелодію Шопена, яку грала Софія, погодитися чи спростувати думку про те, що один вечір треба присвячувати одній мелодії.

У підручнику української літератури для 10 класу (автори – О. Слоньовська, Н. Мафтин, Н. Вівчарик)²⁴ мистецький контекст подано у рубриці «Мистецькі діалоги». Підкреслюємо, що авторами підручника запропоновано чимало завдань, які націлюють учнів на визначення спільних та відмінних рис, розуміння засобів творення образів у різних видах мистецтва, формують уявлення про взаємозв'язок літературно-мистецьких та культурних явищ.

Творчо-пошуковий характер завдань спонукає старшокласників працювати самостійно, знаходити необхідну інформацію, узагальнювати, давати оцінку сприйнятому. Наведемо окремі

²³ Борзенко О. І. Українська література (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. заг. серед. освіти. Харків : Вид-во «Ранок», 2018. 240 с., С. 125.

²⁴ Слоньовська О. В. Українська література (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Літера ЛТД, 2018. 224 с.

приклади з підручника: «У статті з Вікіпедії, присвяченій опері М. Лисенка «Наталка Полтавка», перегляньте список оперних номерів. Знайдіть у ньому українські народні пісні, які ви вивчали у 9 класі. До якого різновиду вони належать? Твір якого автора ліг в основу пісні Возного в першій дії опери?»²⁵. Тенденційно завдання і запитання у рубриці «Мистецькі діалоги» налаштовують дітей на розгляд творчості митця крізь призму різних видів мистецтв (наприклад: улюблений музичний твір та картина І. Нечуя-Левицького, інсценізація та екранізація художніх творів письменника тощо).

Цікавими, на наш погляд, є завдання на порівняння репродукцій картин різних художників; музичного твору та мистецького полотна, визначення спільного та відмінного в їхній тематиці; зіставлення подібних образів у літературі та музиці тощо. Наприклад: «Послухайте кантату Д. Січинського «Дніпро реве». Спробуйте провести паралелі між музичним твором і картиною С. Васнецова «Дніпро перед бурею»²⁶. Пропоновані запитання і завдання сприяють формуванню в учнів умінь орієнтуватися у контексті художньої культури, оперувати необхідними знаннями про багатомірний простір літературного твору та взаємозв'язки твору красного письменства із музикою.

Доречним доповненням до рубрики «Мистецькі діалоги» є рубрика «Цікаво знати», у якій автори повідомляють про яскраві факти із життя митців (наприклад, створення С. Людкевич під час Першої світової війни музики до твору «Valse melancolique» О. Кобилянської), пропонують переглянути екранізацію художніх творів письменників (як-от: заплановані прем'єри 3D-мультфільмів у стилі фентезі), прослухати пісні у виконанні сучасних співаків та вокально-інструментальних гуртів на слова українських поетів тощо.

Відповідно до чинної програми автори підручника пропонують учням ознайомитись із музичним мистецтвом, а саме: прослухати «Гімн» («Вічний революціонер») на слова І. Франка та музику С. Людкевича, «Intermezzo» М. Скорика, «Impromptu phantaisie» Ф. Шопена, романс «Слово, чому ти не твердая криця» (музика Я. Степового) тощо. Вважаємо, що запитання у підручнику націлюють учнів на розуміння взаємодії словесного і музичного мистецтв, спонукають до «перекодування» мистецтв шляхом

²⁵ Там само. С. 31.

²⁶ Слоньовська О. В. Українська література (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Літера ЛТД, 2018. 224 с., С. 113.

літературного опису музичного твору та вербалізації музичних вражень.

Запитання і завдання, пропоновані у підручнику, акцентують на відчуттях внутрішньої єдності теми, образу в музиці, образотворчому мистецтві, літературі, як-от: які картини з твору М. Коцюбинського постають перед вашим внутрішнім зором? Чи вдалося композиторові передати ті самі враження, що і письменникові? тощо. Подібні завдання, на наше переконання, сприяють поетапному засвоєнню школярами поняття «діалог», формуванню у них умінь власної інтерпретації літературного твору, розвитку художньої уяви, образного мислення, естетичної чутливості.

Кіномистецтво представлено розглядом та аналізом фрагментів кінострічок, знятих за мотивами художніх творів письменників, а також самостійним переглядом художніх фільмів. Автори підручника спонукають старшокласників до вдумливого перегляду та акцентують на відмінностях між художнім твором та його мистецькою інтерпретацією, майстерності втілення митцями змістово-сислової суті художнього твору. Під час виконання пропонованих запитань і завдань учні вчаться аналізувати концепції творчих колективів, які екранізували літературні твори, бачити логічність чи алогічність розвитку авторських думок, розуміти, як народжується мистецький образ у кіно.

Література і театр – нерозривні складники національної культури українського народу. Учням доречно, як на наш погляд, запропоновано переглянути театральні постановки в Інтернеті (або побувати у театрі на одній із них), розглянути на сторінках підручника світлини з театральних вистав (мізансцени), балетів, встановити відповідність до окремих епізодів художнього твору, поміркувати над назвами художніх творів та театральних постановок, наприклад: порівняти назву новели В. Винниченка «Момент» із назвою моновистави «Момент кохання», пояснити основну відмінність між ними тощо.

Пропоновані завдання формують у школярів уявлення про мистецтво театру як синтетичне уособлення різних видів мистецтв (художньої літератури, музики, живопису, хореографії тощо), у якому використовуються різноманітні засоби (міміка, пантоміміка, рух, жест, костюм, слово). Усі ці складники в гармонійному поєднанні утворюють цілісну театральну дію – видовищне мистецтво.

Отже, пропоновані у підручнику для розгляду мистецькі зразки різнобічно ознайомлюють учнів із багатогранною мистецькою

спадщиною як українських, так і зарубіжних митців, формують у старшокласників уміння визначати роль і місце української культури в загальноєвропейському і світовому контекстах, читати художні твори, використовуючи досвід взаємодії з творами різних мистецтв, виховують відкритість до міжкультурної комунікації.

Мистецький контекст у підручнику «Українська література (рівень стандарту): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти» (автори – Л. Коваленко, Н. Бернадська) представлено рубрикою «Література у колі мистецтв»²⁷. Поданий матеріал сприяє формуванню у десятикласників ключових компетентностей та емоційно-ціннісного ставлення, усвідомленню потреби в читанні художніх творів та ознайомленню з іншими видами мистецтва.

Рубрика «Література у колі мистецтв» збагачена культурно-мистецькими традиціями театрального мистецтва та екранної культури (кіномистецтво, мультиплікація). Авторами підручника запропоновано переглянути фільм-виставу «Мартин Боруля», художні фільми за творами українських письменників («Повія», «Украдене щастя», «Тіні забутих предків», «Родина Коцюбинських», «Земля», «Царівна», «Момент» «Камінний хрест», «Гріх» та інші), послухати оперу, переглянути балет чи фільм «Лісова пісня», дізнатися про запланований показ мультиплікаційних фільмів (за мотивами дреми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня») тощо. Пропоновані завдання продукують в учнів розуміння того, що мистецькі інтерпретації за творами письменників є цілком самостійними творчими актами, автори екранізації шукають першоджерелам рівноцінні еквіваленти у царині кінематографічної образності. Виконуючи завдання, учні вчаться розуміти трансформацію одного виду мистецтва в інший, визначати специфіку виражальних засобів кіно– і театрального мистецтва та балету, зіставляти й розуміти «мову» різних видів мистецтва.

У підручнику автори доречно передбачили творчо-пошукові завдання, спрямовані на визначення десятикласниками культурно-мистецьких діалогів. Наведемо конкретні приклади: «Розгляньте кілька варіантів афіш до вистави «Кайдашева сім'я» – від народного шоу до трагікомедії. Створіть власні проекти афіш до вистави І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я»»; «Роздивіться обкладинки видань роману П. Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?», видані у різні роки. Яка з них, на вашу думку, найкраще відображає сутність твору? Розробіть власний варіант дизайну обкладинки»;

²⁷ Коваленко Л. Т. Українська література (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. заг. серед. освіти. Київ: УОВЦ Оріон, 2018. 320 с.

«Зробіть презентацію на тему: «Екранізація творів І. Франка». Зверніть увагу на анімацію. Ознайомте з результатами своєї праці однокласників»; «Доберіть матеріали і розкрийте, як у творчості одного з митців (О. Скрябін, В. Кандинський, О. Богомазов, М. Чюрльоніс та інші) виявлено синтез мистецтв. Представте результати свого пошуку у вигляді інсталяцій або будь-якої іншої сучасної оригінальної форми»²⁸.

На формування творчих, креативних здібностей учнів спрямовані завдання рубрики «Ваші літературні проекти». Автори підручника спонукають школярів до створення власних проектних ініціатив, усних і письмових творчих робіт, розвивають у них уміння усвідомлено використовувати здобуті на уроках української літератури знання у нових навчальних та життєвих ситуаціях. Наприклад: «Створіть сценарій документального фільму про Панаса Мирного, зосередившись на колізії між його чиновницькою службою і літературною діяльністю»; «Знайдіть записи композиції «Зів'яле листя» І. Франка у виконанні Б. Козака та В. Биструшкіна. Порівняйте виконання поезій. Підготуйте свій диск вибраних поезій «Зів'яле листя». Оформіть обкладинку. Начитайте улюблені поезії. Представте свою роботу у мережі YouTube»²⁹ та інші.

Також у підручнику запропоновано низку творчих завдань, що акцентують на взаємопроникненні літератури і музики. Традиційно учні знаходять в Інтернеті та прослуховують записи пісень на вірші українських поетів у виконанні різних співаків, порівнюють їх та діляться враженнями. Наприклад: «Знайдіть в Інтернеті романси В. Кирейка на вірші І. Франка «Сікстинська мадонна» та «Як почуваш вночі...». Прослухайте їх. Враженнями поділіться з однокласниками»; «Знайдіть на каналі YouTube записи пісні «Чого являєшся мені...» на музику К. Данькевича у виконанні Д. Гнатюка або В. Гришка та Р. Квінти. Які враження вони у вас викликали? Яка з версій сподобалась найбільше? Чи можна сучасним авторам вільно поводитись із класичними текстами?»³⁰.

Варто відмітити мистецьке спрямування рубрики «Літературознавчі координати», художньо-пізнавальні нариси якої ознайомлюють старшокласників із тенденціями розвитку мистецьких напрямів, їх представниками, засобами творення спільних ідей та образів у різних

²⁸ Коваленко Л. Т. Українська література (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. заг. серед. освіти. Київ: УОВЦ Орion, 2018. 320 с., С. 47, 76, 120, 293.

²⁹ Коваленко Л. Т. Українська література (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. заг. серед. освіти. Київ: УОВЦ Орion, 2018. 320 с., С. 77, 138.

³⁰ Там само. С. 132, 137.

видах мистецтва, що формує в учнів усвідомлення української художньої літератури як невід'ємної частини світового мистецтва. Вважаємо, що реалізація культурологічного підходу на уроках української літератури дає можливість учителю-словеснику працювати творчо, широко застосовувати методи, прийоми і форми роботи з урахуванням змісту навчального матеріалу, рівня читацької компетентності школярів, за допомогою застосування медіаосвітніх ресурсів використовувати твори мистецтва з їх потужною силою емоційного впливу, що сприятиме розвитку культурної компетентності³¹ сучасних учнів-читачів.

ВИСНОВКИ

Інтеграційні процеси, які відбуваються у суспільстві, зумовлюють необхідність інформатизації та медіатизації освітньої галузі. Нині актуальності набуває проблема впровадження й ефективного функціонування медіаосвітніх ресурсів у сучасну шкільну літературну освіту. Використання медіаосвітніх ресурсів у сучасних підручниках української літератури сприяє оптимізації навчального процесу, задоволенню освітніх інформаційних і комунікаційних потреб старшокласників, збагаченню їх культурним досвідом за допомогою споживання медіаповідомлень.

Оглядовий аналіз чинних підручників української літератури для 10 класу (рівень стандарту, 2018) дає підстави стверджувати, що їх авторами майстерно дібрано запитання і завдання, спрямовані на організацію навчальної діяльності десятикласників засобами ресурсів Інтернет-мережі, що сприяє індивідуалізації траєкторії навчання, оскільки кожен учень зможе адресно й оперативно звернутися до Інтернет-ресурсів із урахуванням власних потреб і запитів. Посилання на Інтернет-джерела, електронні додатки сприяють розвитку креативних, дослідницьких здібностей та інтелекту учнів, активізації їх пізнавальної діяльності, диференціації та індивідуалізації процесу навчання, орієнтації в інформаційному середовищі, розвитку вмінь обмінюватися інформацією з електронних ресурсів із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

³¹ Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року документ № 898, чинний. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 25.08.2022).

АНОТАЦІЯ

У науковому дослідженні актуалізовано проблему реалізації культурологічного підходу засобами медіаосвітніх ресурсів у шкільних підручниках української літератури. Акцентовано на науково-методичних працях учених, присвячених означеній проблемі в педагогіці та методиці навчання літератури. Указано на доцільність упровадження інформаційних і комунікаційних технологій в освіті, про що регламентовано у державних освітніх документах. Проаналізовано дидактико-методичний потенціал чинних підручників української літератури для 10 класу (рівень стандарту, 2018) на предмет упровадження медіаосвітніх технологій як ефективних засобів розвитку в учнів старших класів програмової читацької (літературної) та ключової компетентності «Обізнаність та самовираження у сфері культури». Визначено принципи втілення рекомендаційної рубрики «Мистецький контекст» у дидактико-методичному апараті чинних підручників української літератури для 10 класу як одного з дієвих засобів реалізації культурологічного підходу в сучасній шкільній літературній освіті. Акцентовано на тому, що авторами підручників у різних рубриках доцільно запропоновано досить розлогу палітру різнорівневих запитань і завдань, спрямованих на реалізацію культурологічного підходу до навчання української літератури із застосуванням медіаосвітніх ресурсів. Підкреслено, що означені запитання і завдання передбачені як для текстувального вивчення літературного твору, так і для самостійної роботи старшокласників, і спрямовані на глибоке й усебічне опанування ними мистецтва слова в єдності із суміжними образотворчостями. Доведено, що залучені засобами медіаосвітих ресурсів до роботи на уроці української літератури суміжні образотворчості, сприяють формуванню емоційної реакції школярів, допомагають їм орієнтуватися у формах діалогу культур різних епох, мистецьких напрямках, розвивають уміння зіставляти специфіку розкриття теми в різних видах мистецтва, визначати роль і місце української літератури в загальноєвропейському та світовому контекстах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Постанова КМУ № 1392 від 23.11.2011 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.08.2022 р.).

2. Жила С. О. Теорія і практика вивчення української літератури у взаємозв'язках із різними видами мистецтв у старших класах загальноосвітньої школи: монографія. Чернігів: РВК «Деснянська правда», 2004. 360 с.

3. Наукові основи методики літератури: навчально-методичний посібник / За ред. доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента АПН України Н. Й. Волошиної. Київ: Ленвіт, 2002. 344 с.

4. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід: Навчальний посібник / О. Т. Баришполец, О. Є. Голубева, Л. А. Найдьонова, Г. В. Мироненко, В. В. Різун та ін. За заг. ред. Л. А. Найдьонової, О. Т. Баришпольця. Київ: Міленіум, 2009. 440 с.

5. Яценко Т. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2016. 360 с.

6. Бабійчук Т. В. Сучасна медіаосвіта: відеофрагменти художніх творів на заняттях української мови та літератури в педагогічному коледжі: науково-методичний посібник. Житомир: Видавець О. О. Євенок, 2017. 372 с.

7. Кириллова Н. Б. Медіакультура: от модерна к постмодерну; 2-е изд. перераб. и доп. Москва : Академический Проект, 2006. 448 с.

8. Баришполец О. Т. Український словник медіакультури; НАПН України. Київ : Міленіум, 2014. 196 с.

9. Концепція впровадження медіа-освіти в Україні / схвалено постановою Президії Національної академії педагогічних наук України 20 травня 2010 року, протокол № 1–7/6–150. URL: <http://mediaosvita.org.ua/2013/11/18/kontseptsiia-vprovadzhennia-mediaosvity-v-ukraini/> (дата звернення: 20.08.2022).

10. Гоголь Н. В. Культурологічний підхід у змісті шкільної літературної освіти (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): монографія / за наук. ред. д-ра пед. наук Т. О. Яценко. Суми: ФОП Цьома С. П., 2021. 482 с.

11. Українська література: 10–11 класи. Рівень стандарту, академічний рівень (зі змінами, затвердженими наказом МОН від 14.07.2016 № 826) / URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 24.08.2022).

12. Українська література. Рівень стандарту: підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / А. М. Фасоля, Т. О. Яценко, В. В. Уліщенко, Г. Л. Бійчук, В. М. Тименко. Київ: Педагогічна думка, 2018. 192 с.

13. Авраменко О. Українська література (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Грамота, 2018. 256 с.

14. Словесник має нагадувати досвідченого архітектора, який безпомилково визначає кожному мистецтву єдино належне для нього місце і роль. Ексклюзивне інтерв'ю доктора педагогічних наук Світлани Жили (Чернігів). *Всесвітня література та культура*. № 6. 2007, С.2–10.

15. Борзенко О. І. Українська література (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. заг. серед. освіти. Харків : Вид-во «Ранок», 2018. 240 с.

16. Слоньовська О. В. Українська література (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Літера ЛТД, 2018. 224 с.

17. Коваленко Л. Т. Українська література (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. заг. серед. освіти. Київ: УОВЦ Орion, 2018. 320 с.

18. Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року документ № 898, чинний. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 25.08.2022).

Information about the author:

Hohol Nataliia Valeriivna,

Doctor of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at Ukrainian Language, Literature

and Teaching Methods Department

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

24, Kyiv-Moskovska str., Hlukhiv, Sumy region, 41400, Ukraine